

ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק]. וראויה היתה פרשת נחלות ליכתב על ידי משה, אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן, שמגלגלים זכות על ידי זכאי.

ג. בנות צלפחד; —

חכמניות הן (בדרך ארץ) — שלפי שעה דיברו (— כיוונו את השעה, וכשמצאו פתח לדבריהם, כאשר עסקו בפרשת יבום, טענו טענתן).

דרשניות הן (שהיו יודעות שהבת אינה יורשת עם הבן, אם מקרא אם מסברא. ערשב"ם תוס' וש"ר) — שהיו אומרות אילו היה לו בן [או אפילו בת לבן] — לא דיברנו. (ע' פירוש נוסף בחדושי הנצי"ב).

צדקניות הן — שלא נישאו אלא להגון להן (הגם שהותרנו להנשא לכל מי שירצו, המתינו להינשא לבני דודיהן). תני רבי אליעזר בן יעקב: אפילו קטנה שבהן לא נשאת פחותה מארבעים שנה. [ומתוך שצדקניות הן נעשה להן נס כיוכבד שילדה את משה כשהיא בת מאה ושלושים שנה, וסמכו הן ובעליהן על צדקותן שיארע להן נס. ערשב"ם וריטב"א. וע' תורת חיים].

ד. ונתתי אתה לכם מורשה — ירושה לכם מאבותיהם (והריהי מוחזקת לכם והבכור נוטל בה פי שנים). ועוד מלמד שמורשישם ואינם יורשים. [וכמו שנאמר תבאמו ותטעמו בהר נחלתך 'תביאנו' לא נאמר — מלמד שמתנבאים ואינם יודעים מה מתנבאים].

ה. נחלקו תנאים בדבר, והסיקו להלכה שאם הרב עצמו חולק כבוד לתלמיד, אף אחרים חולקים כבוד לתלמיד במקום הרב (שודאי נוח לו לרבו. וכבנות צלפחד שחלקו כבוד לאלעזר ולנשיאים ולכל העדה בפני משה, כי גם משה רבינו היה חולק כבוד לכל ישראל. רשב"ם. לפי שהיה ענו מאד, וכמו שכתוב 'מי יתן כל עם ה' נביאים' — ריטב"א. וערמ"ה; מש"ח פינחס כו, ג; אור החיים במדבר ט, ו). ואם הרב אינו חולק כבוד לתלמיד — אין לחלוק כבוד לתלמיד בפני הרב.

א. אפילו אין רבו חולק לו כבוד, אלא שמתכבד בכך שמכבדים את התלמיד — מותר (עב"ח יו"ד רמב).

ב. יש מי שפירש שהתנאים נחלקו בין כשהרב חולק כבוד לתלמיד ובין שאינו חולק לו כבוד (עפ"י אור החיים במדבר ט, ו. ואולם ברשב"ם אין משמע כן. וע"ע בספר דברי שלום ח"ב א).

דף קב

קצא. למי חולקים כבוד ראשון, לחכם או לזקן בשנים?

אמר רבי אמי: בישיבה (בדין או שאר ישיבות של תורה. רשב"ם. והמאירי הוסיף: ובמילי דשמיא) — הלך אחר חכמה. במסיבה (משתה), והוא הדין לנישואין. ערשב"ם, ב"ח ונצי"ב) — הלך אחר זקנה. אמר רב אשי: והוא שמופלג בחכמה, והוא שמופלג בזקנה.

פרש רשב"ם: חכם מופלג בחכמה שנמצא עם זקן מופלג שאינו חכם כמוהו אלא חכם קצת [אבל אם אינו חכם — הלא אמרו ממזר ת"ח קודם לכהן גדול עם הארץ. עריטב"א] — בישיבה מכבדים את החכם לישיב בראש ולדבר תחילה. ובמסיבה — מכבדים את הזקן. היה החכם מופלג בחכמה והזקן אינו מופלג בזקנה — בכל מקום הלך אחר החכמה. היה הזקן מופלג והחכם אינו מופלג — בכל מקום הלך אחר הזקנה.

שניהם אינם מופלגים — לדעת רשב"ם (רא"ש ומאירי. וכ"ה בשו"ע), בכל מקום הלך אחר הזקנה. ויש סוברים שבישיבה הלך אחר חכמה ובמסיבה אחר זקנה (רא"ה). ויש אומרים שאפילו במסיבה הלך אחר חכמה (ריטב"א).

קצב. א. איסור נישואי בת יורשת נחלה לבן שבת אחר, מתי ולמי הוא נהג? האם בנות צלפחד בכלל האיסור? ב. זה הדבר האמור באיסור הסבת נחלה, בשחוטאי חוץ, ובפרשת נדרים — מה בא ללמדנו?

א. איסור נישואי בת-יורשת לבן שבת אחר משום הסבת נחלה, לא נהג אלא לדור באי הארץ (רשב"ם קכא. ד"ה לבא) בלבד (זה הדבר). בנות צלפחד יצאו מן הכלל והותרו להינשא לכל אשר חפצו (לטוב בעיניהם תהיינה לנשים). אלא עצה טובה השיאן הכתוב, שלא ינשאו אלא להגון להן — אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים. וכך עשו.

[הואיל ומצינו דבר שהאבות נצטוו עליו ולא הבנים, וכן יש הרבה מצוות שיש בבנים ואין באבות, כגון מצוות התלויות בארץ — לכך הוצרך הכתוב בפרשת קריבה בטומאה אל הקדשים, לפרש איסור לאבות ולבנים — אמר אלהם לדרתיכם כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים.... ומעתה יש ללמוד לכל המצוות הסתומות, שנוהגות בין באבות בין בבנים (רשב"ם)].

לאחר שבאו לארץ כשפסק אותו דור, ביום ט"ו באב — הותרו שבטים לבוא זה בזה (קכא). ואתם אנשים שנשתיירו מן הבאים — עדיין באיסורם הם עומדים, אבל שאר בני אדם שלא היו באותו הדור — מותרים (רשב"ם שם).

ב. זה הדבר האמור בהסבת נחלה, מלמדנו: דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה.

באיסור שחוטאי חוץ [שנאמר בו חקת עולם תהיה זאת להם לדרתם] ובפרשת נדרים, נאמר זה הדבר ללמוד בגזרה שוה זה מזה; מה בשחוטאי חוץ נאמר אהרן ובניו וכל ישראל, אף בנדרים כאילו נכתב אהרן ובניו וכל ישראל, לומר ששקולים כל ישראל להתיר נדרים כאהרן ובניו. מכאן שהפרת נדרים בשלשה הדיוטות. ומה נדרים ניתרים ב'דאשי המטות' אף שחוטאי חוץ — לומר שיש שאלה בהקדש (רב ששת), שאם שחט קדשים בחוץ ונשאל לחכם לאחר מכן (רשב"ם. וע' קוב"ש אות שס; אבי עזרי מעילה ג,א) על הקדשו לחכם והתירו — נפטר.

א. אעפ"י ששלשה הדיוטות מתירים נדרים, צריך שיהיו יכולים להבין ההלכות כאשר ילמדום אחרים, וגם שידעו לפתוח פתח (יו"ד רכה,א). והרמ"ה כתב שצריך שידעו הלכות נדרים, שהרי כל ישראל שהיו בימי משה למדו ממנו [ומומחה הוא זה הסמוך (רמ"ה ורשב"א). ויש מפרשים 'מומחה' — בקי בתלמוד]. והריטב"א כתב בשם מורו שמספיק אם אחד מהם למד הלכות נדרים, והשאר כשמסבירים להם מבינים.

ב. יש מי שכתב על פי הגזרה-שוה האמורה כאן, שיכולים האב והבעל להפר נדר הקדש, לענין הפקעת איסור 'שחוטאי חוץ' מכאן ולהבא מן הבשר [אך לא לפטור מן הכרת, שהרי אינו עוקר הנדר למפרע]. ע' בפירוש הרדב"ז לרמב"ם נדרים ד,ה; קובץ שעורים כאן; מנחת שלמה ח"ג קמט). ודוקא לבית הלל, אבל בית שמאי אומרים הקדש טעות — הקדש, ולשיטתם אין שאלה להקדש ולא נתקבלה גזרה-שוה זו. אלא זה הדבר דשחוטאי חוץ בא למעט המולק את העוף שפטור (ולבית הלל יש למעט זאת מאשר ישחט. ראשונים, עפ"י זבחים קז. ותו"כ. וערמ"ה), ודנדרים — חכם מתיר ואין בעל מתיר. בעל מפר ואין חכם מפר. (ובית הלל לומדים זאת

מסברא (רשב"ם). או שמא אף הם דורשים זאת מזה הדבר הגם שדורשים גזרה שוה. (עתוס'), או מכך ששינה הכתוב ואמר לחכם בלשון התר ולבעל בלשון הפרה (רמב"ן).

דף קכא

- קצג. א. על שום מה היה חמשה עשר באב יום טוב גדול בישראל?
ב. על מי לא נגזרה גזרת מיתה בדור המדברי?
ג. מי הם שבעה שקפלו את כל העולם כולו?

א. לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים, שבהם בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולים וחולות בכרמים ואומרות בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך, אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה... —

יום הכפורים, שהוא יום סליחה ומחילה ובו ניתנו לוחות אחרונות. חמשה עשר באב, ניתנו בו חמשה טעמים:

רב יהודה אמר שמואל: יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה, (דרשו זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד — דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה); —

רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן (במקבילה הגרסה: רב יוסף אמר רב נחמן): יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל (לאחר מעשה פילגש בגבעה. ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לאשה... — ממנו ולא מבנינו); —

רב דימי בר יוסף אמר רב נחמן: (רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן): יום שכלו בו מתי מדבר. ואז חזר הדיבור אל משה (ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם. וידבר ה' אלי לאמר...).

א. לפרשב"ם עפ"י מדרש איכה, בשנה אחרונה לא מתו בתשעה באב כבכל שנה, אלא כולם הקדימו למות עד השנה שלפני כן. ובדקו עצמם בשנה האחרונה שוב ושוב עד ט"ו לחדש שמא טעו בחשבון הימים. כיון שנתמלאה הלבנה ולא מתו, ידעו שביטל הקב"ה אותה גזרה ועשו משתה ושמחה ויום טוב. ורבנו תם אמר שלא מיהרו למות, אלא בשנה אחרונה ביטל מהם הגזרה ונשארו מהם ט"ו אלף ופרוטרוט מאותם הראויים למות. והתוס' פרשו שמתו בשנה אחרונה, ולאחר כלות ימי האבלות חזר הדיבור אל משה ועשאוהו יום טוב.

יש מי שכתב שהיו מתים במדבר בכל יום, אך רוב המתים היו בט' באב. ולכך לא פסק הצער עד ט"ו לאב [ולא בט' באב], שאז הפסיקו למות לגמרי (תורת חיים. ע"ע בכללות הענין באריכות, בספר יערות דבש ח"ב ד).

[ישנה דעה בירושלמי (מועד קטן, מובא בראשונים. וכן הוא במדרש רבה — שלח טז, כג) שלא מתו במדבר אלא בני ששים] או יותר. תורת חיים, ובה יישב קושית התוס'. אבל בתוס' וש"ר לא משמע כן]. ולפי זה לא נכנסו לחפירות אלא בני ששים (עריטב"א).

ב. יש מפרשים שבמשך השנים שהיו ישראל נזופים, היה ה' מדבר אל משה רק ע"י מלאך או באורים ותומים. ויש מפרשים שלא היה מדבר עמו אלא לצורך מעשי כגון בעדת קרח, אבל לא בכל שעה שהיה רוצה. או אפשר שהכוונה על דרך הרוב, אבל לא שלא היה דיבור כלל (עריטב"ם וריטב"א); —